

Wpływ ryzyka kredytowego na wartość aktywów i zobowiązań finansowych w świetle Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej

Przemysław Czajor*

Streszczenie: *Cel* – Celem artykułu jest przedstawienie zasad uwzględniania ryzyka kredytowego przy wycenie aktywów finansowych i zobowiązań finansowych zgodnie z zasadami MSR 39/MSSF 9.

Metodologia badania – W artykule tym, jako metodę badawczą, zastosowano analizę i krytykę piśmiennictwa (głównie źródeł regulacji rachunkowości) oraz metodę analizy i konstrukcji logicznej.

Wynik – W rezultacie rozważań przeprowadzonych w artykule sformułowano wniosek dotyczący wpływu ryzyka kredytowego na sytuację finansową jednostki prezentowaną w sprawozdaniu finansowym oraz potrzeby coraz większej, interdyscyplinarnej wiedzy na temat stosowanych przez jednostkę zasad rachunkowości w celu właściwej oceny i interpretacji sprawozdania finansowego.

Oryginalność/wartość – Przedstawione w artykule treści wydają się być wartościowe z uwagi na coraz większy stopień złożoności standardów sprawozdawczości finansowej w odniesieniu do instrumentów finansowych, a zarazem coraz większe znaczenie rynków finansowych w procesie pozyskiwania kapitału przez przedsiębiorstwa.

Słowa kluczowe: sprawozdawczość finansowa, parametry wyceny, ryzyko kredytowe, instrumenty finansowe

Wprowadzenie

Sprawozdanie finansowe powinno dostarczać informacji finansowych dotyczących jednostki sporządzającej sprawozdanie finansowe użytecznych z punktu widzenia aktualnych i potencjalnych inwestorów, kredytodawców i innych wierzycieli w procesie podejmowania decyzji dotyczących dalszego finansowania jednostki (*Założenia koncepcyjne...* 2011). Informacje prezentowane w sprawozdaniu finansowym są tworzone w oparciu o zasady rachunkowości stosowane przez daną jednostkę, które są określone w obowiązujących (w danym środowisku gospodarczym uwzględniającym kraj oraz/lub rodzaj jednostki) regulacjach. Zasady wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego decydują zatem o tym, jaki będzie obraz firmy prezentowany w sprawozdaniu finansowym.

* dr Przemysław Czajor, Katedra Rachunkowości, Wydział Zarządzania, Uniwersytet Łódzki, ul. Jana Matejki 22/26, 90-237 Łódź, e-mail: pczajor@uni.lodz.pl.

Coraz większy wpływ na sytuację finansową jednostek mają instrumenty finansowe, które obejmują zarówno składniki aktywów finansowych (wszelkiego rodzaju inwestycje o charakterze finansowym) oraz zobowiązania finansowe (obecne źródła finansowania, jak kredyty, pożyczki, umowy leasingu oraz wyemitowane dłużne papiery wartościowe)¹. Dlatego szczególnego znaczenia nabierają zasady ujmowania i wyceny instrumentów finansowych. Zasady te, regulowane (w odniesieniu do Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej) przez MSR 32, MSR 39, MSSF 7 i MSSF 9² są jednymi z najbardziej skomplikowanych zagadnień sprawozdawczości finansowej. W artykule tym uwaga zostanie zwrócona na jeden z istotnych aspektów dotyczących wyceny zarówno aktywów finansowych, jak i zobowiązań finansowych, jakim jest wpływ ryzyka kredytowego na wartość dłużnych instrumentów finansowych oraz zasady ujmowania zmian ich wartości, wynikających ze zmian tego ryzyka.

Celem artykułu jest przedstawienie sposobu uwzględniania ryzyka kredytowego w obowiązujących zasadach wyceny instrumentów finansowych o charakterze dłużnym, zgodnych z najnowszymi rozwiązaniami obowiązującymi w świetle MSR 39/MSSF 9 (z uwzględnieniem zmian opublikowanych 19 listopada 2013 r.). W artykule tym, jako metodę badawczą, zastosowano analizę i krytykę piśmiennictwa (głównie źródeł regulacji rachunkowości) oraz metodę analizy i konstrukcji logicznej.

1. Parametry wyceny w rachunkowości

1.1. Koszt historyczny

Wpływ poszczególnych składników aktywów i zobowiązań jest determinowany ich wartością, której wysokość zależy w znacznej mierze od wybranego (o ile wybór jest dozwolony) bądź wymaganego parametru wyceny. Podstawowym parametrem wyceny jest koszt historyczny. Zgodnie z zasadą wyceny w koszcie historycznym poszczególne aktywa i pasywa jednostki są wyceniane w kwocie przekazanych lub otrzymanych środków pieniężnych. Synonimem kosztu historycznego jest „cena nabycia”, przy czym z uwagi na skojarzenia dotyczące czynności nabywania, określenie to stosowane jest głównie w odniesieniu do składników aktywów (szczególnie w języku polskim przyjmuje się zazwyczaj, iż aktywa są „nabywane”, natomiast zobowiązania są „zaciągane”).

Mając na uwadze, iż sprawozdanie finansowe powinno przedstawiać prawdziwy obraz sytuacji finansowej jednostki, należy stwierdzić, że wycena oparta na koszcie historycznym

¹ Do instrumentów finansowych (w rozumieniu regulacji rachunkowości) zalicza się (oprócz aktywów i zobowiązań finansowych) również instrumenty kapitałowe (składniki kapitału własnego).

² MSSF 9 jest nowym standardem określającym zasady klasyfikacji i wyceny instrumentów finansowych, który docelowo zastąpi w całości MSR 39, mającym obowiązywać przy sporządzaniu sprawozdań finansowych za okresy rozpoczynające się 1 stycznia 2018 r. lub później. Do dnia dzisiejszego (koniec marca 2014 r.) nie zostały jeszcze opublikowane ostateczne rozwiązania w zakresie określania i ustalania utraty wartości aktywów finansowych. Trwają także prace nad możliwym rozszerzeniem kategorii, do których możliwa byłaby klasyfikacja aktywów finansowych.

wyduje się być zgodna z tym celem, gdyż zasadniczo jest bezstronna. Parametr wyceny, jakim jest historyczny jest również zrozumiały dla szerokiego kręgu użytkowników sprawozdań finansowych, a ponadto podlega stosunkowo łatwej weryfikacji. Nie zmienia to jednak faktu, jak uważa Hendriksen i van Breda (2002: 143), że „terminy stosowane w rachunkowości, takie jak zysk netto i przychód, a także miary w rodzaju kosztu historycznego odgrywają mało znaczącą lub nieistotną rolę w interpretacji zjawisk rzeczywistego świata”. Niemniej jednak, odbiorcy tych informacji posługują się określonymi zasadami od lat i pojęcia takie, jak zysk czy przychód posiadają dla nich odpowiednią zawartość informacyjną.

Wycena w koszcie historycznym bardzo często nie odzwierciedla rzeczywistości, a ponadto „jest sprzeczna z większością teoretycznych koncepcji ochrony majątku jednostki gospodarczej przed skutkami inflacji” (Gmytrasiewicz i in. 1998: 46). Dlatego coraz częściej stosowane są odstępstwa od wyceny według kosztu historycznego przy dokonywaniu wyceny poszczególnych składników aktywów i zobowiązań na kolejne dni bilansowe.

1.2. Wartość godziwa

Parametrem wyceny, całkowicie odmiennym od kosztu historycznego, jest wartość godziwa. Ten parametr wyceny ma zastosowanie przede wszystkim do składników aktywów, dla których można zidentyfikować cenę rynkową. Dlatego wycenie w wartości godziwej podlegają głównie aktywa finansowe, których ceny są kwotowane na aktywnym rynku. Możliwość wykorzystania wartości godziwej przewidują również standardy dotyczące wyceny środków trwałych, wartości niematerialnych czy nieruchomości inwestycyjnych.

Należy podkreślić, że cena rynkowa, traktowana jako odzwierciedlenie wartości godziwej, uwzględnia (przynajmniej teoretycznie) wiedzę i oczekiwania otoczenia w odniesieniu do danych składników aktywów. Niekorzystne zmiany, takie jak wzrost ryzyka związanego z posiadaniem danych składników aktywów, powodują zatem spadek ich cen. Jednostki posiadające takie składniki ujmują zmniejszenie ich wartości godziwej wykazując koszty, a w rezultacie obniżenie wyniku finansowego. Coraz większe znaczenie tego parametru wyceny zostało potwierdzone poprzez opublikowanie odrębnego standardu poświęconego wartości godziwej – MSSF 13.

1.3. Zamortyzowany koszt

Szczególnym parametrem wyceny jest zamortyzowany koszt. Parametr ten ma co do zasady zastosowanie wyłącznie w odniesieniu do instrumentów finansowych o charakterze dłużnym. Zamortyzowany koszt składnika aktywów finansowych lub zobowiązania finansowego stanowi kwotę, w jakiej dany składnik zostały początkowo ujęte, pomniejszoną o spłaty kapitału oraz powiększoną lub pomniejszoną o ustaloną z zastosowaniem efektywnej stopy procentowej, tzw. skumulowaną amortyzację wszelkich różnic pomiędzy wartością początkową a wartością w terminie wymagalności. Tak ustalona wielkość jest pomniejszana

(jeżeli jest to uzasadnione) o wszelkie odpisy z tytułu utraty wartości lub nieściągalności w przypadku aktywów finansowych. Podstawą dla tego parametru wyceny jest zatem historyczny, który następnie podlega zmianom z uwagi na warunki umowy zawartej pomiędzy dwiema stronami.

Rozliczenie „skumulowanej amortyzacji” oznacza rozliczenie w czasie różnicy między początkową wartością określonego składnika aktywów lub zobowiązań finansowych a jego wartością w terminie wymagalności. Zamortyzowany koszt może być zatem stosowany wyłącznie do takich pozycji, które posiadają termin wymagalności. Należy jednocześnie podkreślić, że rozliczenia w czasie wskazanej wcześniej różnicy musi być przeprowadzone z uwzględnieniem tzw. efektywnej stopy procentowej, którą stanowi wewnętrzna stopa zwrotu (IRR), czyli miara od dawna wykorzystywana przy ocenie przedsięwzięć inwestycyjnych.

Należy podkreślić, że wycena w zamortyzowanym koszcie jest zarezerwowana dla takich składników aktywów finansowych, które nie narażają jednostki na ryzyko zmiany ceny. Stwierdzenie to nie jest tożsame z uznaniem, iż są to aktywa pozbawione ryzyka. Dłużne papiery wartościowe bądź udzielone kredyty czy pożyczki mogą się bowiem cechować znacznym poziomem ryzyka kredytowego³ (ryzyka związanego z możliwością niewywiązania się drugiej strony umowy z warunków określonych w umowie). Skutki ryzyka kredytowego mogą natomiast zostać odzwierciedlone w odpisie z tytułu utraty wartości. Wycena w zamortyzowanym koszcie „niezależnia” wartość określonego instrumentu od jego cen rynkowych (w sytuacji, gdy jest to instrument notowany na publicznym rynku). Wydaje się zatem, iż parametr ten, zwłaszcza w sytuacji możliwych spadków wartości cen rynkowych, będzie chętnie wykorzystywany przez jednostki. Możliwość jego wykorzystania jest natomiast ściśle „reglamentowana” przez MSR 39.

2. Wycena aktywów i zobowiązań finansowych w świetle MSR 39

2.1. Klasyfikacja i wycena instrumentów finansowych

Wycena instrumentów finansowych na dzień bilansowy uzależniona jest od ich zaklasyfikowania w momencie początkowym do jednej z odpowiednich kategorii. Klasyfikacja aktywów i zobowiązań finansowych determinowana jest zatem z jednej strony cechami charakterystycznymi tych składników, a z drugiej strony – celem, w jakim jednostka utrzymuje

³ Pod pojęciem ryzyka kredytowego rozumie się „prawdopodobieństwo nie wypełnienia przez kontrahenta warunków umowy, zwłaszcza w postaci nie wywiązania się ze zobowiązań finansowych” (Kendall 2000: 89). Bezpośrednim przejawem ryzyka kredytowego jest ryzyko płynności, występujące wówczas, gdy przedsiębiorstwo nie będzie w stanie wywiązać się ze swoich zobowiązań w wyniku nie odzyskania należnych kwot od swoich odbiorców. Skrajnym efektem ryzyka kredytowego (i ryzyka płynności jednocześnie) może być bankructwo przedsiębiorstwa, którego główni odbiorcy nie uregulowali należnych płatności, a w rezultacie przedsiębiorstwo nie jest w stanie wywiązać się ze swoich zobowiązań wobec dostawców.

dane składniki (w przypadku aktywów⁴). Co do zasady pomiaru wartości instrumentów finansowych, na dzień bilansowy dokonuje się w wartości godziwej, za wyjątkiem inwestycji utrzymywanych do upływu terminu wymagalności, pożyczek i należności oraz zobowiązań finansowych innych niż przeznaczone do obrotu (te kategorie instrumentów finansowych wyceniane są bowiem w wysokości zamortyzowanego kosztu).

Wycena w wartości godziwej polega z reguły na stosowaniu kwotowanej ceny rynkowej pochodzącej z aktywnego rynku, która jest stosowana zwłaszcza w odniesieniu do tradycyjnych, prostych instrumentów finansowych, takich jak np. akcje notowane na publicznym rynku⁵. Natomiast wartość godziwa instrumentów pochodnych odzwierciedla zdyskontowaną wartość oczekiwanych, przyszłych przepływów pieniężnych.

Zamortyzowany koszt jest z kolei, jak wskazano wcześniej, podstawowym parametrem wyceny zobowiązań finansowych. Wycena w wysokości zamortyzowanego kosztu nie ma zastosowania jedynie w odniesieniu do niektórych zobowiązań finansowych, jak np. instrumentów pochodnych będących zobowiązaniami. Parametr ten jest stosowany również przy wycenie aktywów finansowych zaklasyfikowanych jako inwestycje utrzymywane do terminu wymagalności oraz pożyczki i należności.

⁴ MSSF 9, który obligatoryjnie ma obowiązywać dopiero od początku 2018 r., wykorzystuje określenie „model biznesowy” dla określenia celu utrzymywania określonych aktywów finansowych.

⁵ Warto zauważyć, że tak prosty sposób określenia wartości godziwej nie będzie miał zastosowania w przypadku nienotowanych akcji czy udziałów. MSSF 13 nie rozwiązuje wprost tego problemu. Do standardu tego zostały natomiast opublikowane dodatkowe materiały edukacyjne (nie stanowiące jednak części standardu), które przedstawiają wytyczne mające pomóc przy ustalaniu wartości godziwej nienotowanych akcji bądź udziałów (*Measuring the Fair Value...* 2013). W świetle tych wytycznych wartość godziwą takich akcji/udziałów można określić poprzez odniesienie do wartości przedsiębiorstwa ustalonej w oparciu o jedną z metod szeroko opisywanych w literaturze z zakresu finansów. W materiale tym nie wskazano jednak, którą z metod powinny wybrać jednostki, a jedynie podkreślono, że przed wyborem metody wyceny wykorzystywanej do pomiaru wartości godziwej należy uwzględnić dostępność informacji. Objasnienia zawarte w materiale edukacyjnym do MSSF 13 są zasadniczo zgodne z wytycznymi wskazywanymi w literaturze przedmiotu (Copeland i in. 2000; Michalski 2001; Szczepankowski 2007; Zarzecki 1999). Wskazano w nim bowiem, że inwestorzy są skłonni do wykorzystywania w szerokim zakresie metod porównawczych (opartych na mnożnikach rynkowych) w sytuacji, gdy dysponują znaczną liczbą danych na temat porównywalnych jednostek. Metoda zdyskontowanych przepływów pieniężnych jest z kolei preferowana w sytuacji, kiedy przepływy pieniężne jednostki (której akcje/udziały są przedmiotem wyceny) cechuje określona specyfika, jak np. okresy nierównomiernego wzrostu (który powinien się ustabilizować w długim okresie). W niektórych przypadkach z uwagi na szczególne okoliczności (fazę rozwoju jednostki, rodzaj działalności, jej strukturę kapitału) właściwe może okazać się zastosowanie metody skorygowanych aktywów netto. Przykładowo, metoda skorygowanych aktywów netto wydaje się właściwa dla jednostek, których wartość wynika raczej z posiadanego majątku niż ze sposobu wykorzystania tego majątku (do jednostek takich materiał uzupełniający do MSSF 13 zalicza jednostki inwestycyjne i holdingi nieruchomości). Metoda ta może również być odpowiednia dla jednostek we wczesnej fazie rozwoju. Należy jednocześnie podkreślić, że zarówno w MSSF 13, jak i w materiale edukacyjnym dotyczącym ustalania wartości godziwej nienotowanych instrumentów kapitałowych nie odniesiono się do problemu, jakim jest postępowanie w sytuacji, gdy wykorzystanie różnych metod wyceny skutkuje otrzymaniem różnych, niekiedy znacznie różniących się od siebie wyników. W literaturze przedmiotu (Szczepankowski 2007; Patena 2011) wskazuje się bowiem, że w celu ustalenia ostatecznej wartości przedsiębiorstwa można wykorzystać wówczas tzw. metody mieszane, jak metoda berlińska, metoda stuttgarcka czy metoda PATEV.

2.2. Inwestycje utrzymywane do terminu wymagalności

Inwestycje utrzymywane do terminu wymagalności są to aktywa finansowe niebędące instrumentami pochodnymi, z ustalonymi lub możliwymi do określenia płatnościami oraz o ustalonym terminie wymagalności, względem których jednostka ma stanowczy zamiar i jest w stanie utrzymać w posiadaniu do upływu terminu wymagalności. W przypadku tej kategorii istotne są:

- zamiar jednostki (dotyczący okresu utrzymywania danego składnika aż do terminu jego wymagalności),
- charakter danego składnika aktywów finansowych (część aktywów finansowych, np. akcje czy udziały, nie posiada terminu wymagalności, co jednoznacznie uniemożliwia ich zakwalifikowanie do tej kategorii instrumentów finansowych).

Jeżeli jednostka dokonałaby przedterminowej sprzedaży aktywów finansowych, zaklasyfikowanych jako utrzymywane do terminu wymagalności, wówczas zgodnie z obowiązującymi w MSR 39 zasadami, „naraziłaby się” na negatywne konsekwencje, w rezultacie których przez dwa kolejne lata obrotowe (licząc od końca roku, w którym doszło do takiej przedterminowej sprzedaży bądź innego zbycia) nie mogłaby wykazywać żadnych aktywów finansowych w ramach tej kategorii.

Warto zwrócić uwagę, że o ile przedterminowa sprzedaż inwestycji utrzymywanych do terminu wymagalności jest co do zasady niedozwolona w świetle MSR 39 i powoduje określone wcześniej negatywne konsekwencje, o tyle jest dozwolona, gdy następuje w rezultacie pogarszającej się wiarygodności kredytowej emitenta. Sprzedaż części aktywów finansowych zaklasyfikowanych jako utrzymywane do terminu wymagalności, następująca w momencie, gdy obniżona została ocena wiarygodności kredytowej przez zewnętrzną agencję ratingową, nie podważa bowiem zamiarów jednostki względem utrzymywania pozostałych inwestycji do terminu wymagalności. MSR 39 wskazuje, że za znaczące pogorszenie się sytuacji finansowej można uznać spadek oceny ratingowej o co najmniej dwie klasy.

2.3. Przeklasyfikowanie aktywów finansowych

MSR 39 zasadniczo zabrania przeklasyfikowania aktywów finansowych po ich początkowym ujęciu. Niemniej jednak, w określonych sytuacjach, przeklasyfikowanie jest dozwolone, a nawet wymagane. W szczególności istnieje obowiązek przeklasyfikowania składnika aktywów finansowych z kategorii pożyczek i należności (wycenianych w zamortyzowanym koszcie) do aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży (wycenianych w wartości godziwej), jeżeli okaże się, że jednostka nie odzyska całej początkowej kwoty inwestycji z uwagi na zdarzenia inne, niż pogorszenie się wiarygodności kredytowej drugiej strony. W takiej sytuacji przeklasyfikowanie będzie spowodowane koniecznością wyceny aktywa finansowego w wysokości jego wartości godziwej, żeby możliwe było ujęcie obniżenia wartości tego składnika aktywów finansowych. Pogorszenie się wiarygodności kredytowej

drugiej strony umowy umożliwiłoby obniżenie wartości składnika pożyczek i należności poprzez ujęcie odpisu z tytułu trwałej utraty wartości.

Przeklasyfikowanie składników aktywów finansowych przeznaczonych do obrotu lub aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży zostało również umożliwione w wyniku sytuacji, jaka wystąpiła na rynkach finansowych w związku kryzysem, który rozpoczął się na przełomie lat 2007/2008. Większość firm, które posiadały wówczas aktywa finansowe o charakterze dłużnym, ale będące przedmiotem obrotu rynkowego, wyceniała je według wartości godziwej. Gwałtowny wzrost ryzyka doprowadził do konieczności ujęcia skutków obniżenia ich wartości⁶, co znacząco pogarszało i tak nienajlepszą sytuację finansową wielu jednostek.

W celu ograniczenia dalszych strat wykazywanych w wyniku finansowym, wprowadzono zmiany do MSR 39, które umożliwiły przeklasyfikowanie niektórych składników aktywów finansowych do kategorii wycenianych w wysokości zamortyzowanego kosztu.

2.4. Wycena zobowiązań finansowych w wartości godziwej

Podstawowym parametrem wyceny zobowiązań finansowych jest zamortyzowany koszt. MSR 39/MSSF 9 dopuszcza jednak możliwość wyznaczenia zobowiązania finansowego na wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy, jeżeli rozwiązanie takie prowadzi do uzyskania bardziej przydatnych informacji, ze względu na to, że:

- eliminuje lub znacząco zmniejsza niespójność w zakresie wyceny lub ujmowania (określaną czasami jako „niedopasowanie księgowo”), która w przeciwnym razie powstałaby z powodu innego sposobu wyceny aktywów lub zobowiązań bądź innego ujęcia związanych z nimi zysków lub strat, lub
- grupa aktywów finansowych, zobowiązań finansowych lub obu tych kategorii jest zarządzana, a jej wyniki oceniane w oparciu o wartość godziwą, zgodnie z udokumentowanymi zasadami zarządzania ryzykiem lub strategią inwestycyjną.

W ramach zmiany MSR 39 z listopada 2013 roku (opublikowanej wraz z częścią MSSF 9 dotyczącą rachunkowości zabezpieczeń) wprowadzono zmianę w zakresie ujęcia skutków wyceny zobowiązań finansowych. Skutki wyceny zobowiązań finansowych wycenianych w wartości godziwej powinny być bowiem co do zasady ujmowane w wyniku finansowym, z wyjątkiem wyceny zobowiązań finansowych, które zostały wyznaczone do kategorii wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy podczas początkowego ujęcia. W odniesieniu do takich zobowiązań finansowych, skutki ich wyceny powinny być ujmowane następująco:

⁶ Zależność pomiędzy poziomem ryzyka a ceną dłużnych papierów wartościowych jest widoczna w prezentowanych w literaturze przedmiotu metodach wyceny obligacji. W najprostszym ujęciu cena (wartość) dłużnego papieru wartościowego jest równa ilorazowi kwoty nominalnej oraz stopy procentowej. Wzrost stopy procentowej (wynikającej ze wzrostu ryzyka powodującego wzrost oczekiwań inwestorów, chcących uzyskać wyższe wynagrodzenie jako swoistą rekompensatę za wyższe ryzyko) powoduje zatem obniżenie ceny (wartości) dłużnych papierów wartościowych.

- kwota zmiany wartości godziwej wynikająca ze zmiany ryzyka kredytowego związanego z danym zobowiązaniem powinna być prezentowana w pozostałych dochodach całkowitych,
- pozostała kwota zmiany wartości godziwej powinna być prezentowana w wyniku finansowym.

Odstępstwo od powyższej zasady może mieć miejsce jedynie w takich okolicznościach, w których zastosowanie tej zasady przyczyniłoby się do powstania lub zwiększenia księgowych rozbieżności w wyniku finansowym (czyli sytuacji, której próba uniknięcia stanowi podstawową przyczynę dla wyznaczenia zobowiązań finansowych jako wycenianych w wartości godziwej przez wynik finansowy).

Podstawowym problemem związanym z właściwym ujęciem skutków wyceny zobowiązań finansowych wydaje się być określenie zmiany wartości godziwej wynikającej ze zmiany ryzyka kredytowego. Wielkość tę, w świetle MSR 39/MSSF 9 można określić:

- w drodze oszacowania zmiany wartości godziwej zobowiązania finansowego, która nie wynika ze zmiany warunków rynkowych (takich jak zmiana referencyjnych stóp procentowych, cen innych instrumentów finansowych jednostki, cen towarów, kursów wymiany walut, indeksów cen itp.), powodujących wzrost ryzyka rynkowego, lub
- przy wykorzystaniu innej, alternatywnej metody, która w opinii jednostki w sposób bardziej wiarygodny odzwierciedla zmianę wartości godziwej zobowiązania, wynikającą ze zmiany ryzyka kredytowego.

Wymienione powyżej standardy udzielają wskazówek, w jaki sposób jednostka może określić zmianę wartości godziwej zobowiązania finansowego, która wynika ze zmian ryzyka kredytowego, o ile jedynymi znaczącymi zmianami warunków rynkowych były zmiany referencyjnych stóp procentowych. W takiej sytuacji jednostka powinna w pierwszej kolejności określić wewnętrzną stopę zwrotu (czyli efektywną stopę procentową) zobowiązania na początek okresu na podstawie wartości godziwej zobowiązania oraz przepływów pieniężnych wynikających z danej umowy na koniec okresu. Po odjęciu referencyjnej stopy procentowej od wewnętrznej stopy zwrotu, zostanie ustalona wewnętrzna stopa zwrotu zobowiązania wynikająca z ryzyka kredytowego właściwego dla danego zobowiązania finansowego (stanowiąca tzw. stopę procentową z tytułu premii za ryzyko związane z daną jednostką).

Następnie jednostka powinna określić wartość bieżącą przepływów pieniężnych wynikających z danego zobowiązania finansowego na koniec okresu, dyskontując umowne płatności nową stopą dyskontową. Nowa stopa dyskontowa powinna stanowić sumę:

- referencyjnej stopy procentowej na koniec okresu oraz
- wewnętrznej stopy zwrotu wynikającej z ryzyka kredytowego.

Różnica między wartością godziwą zobowiązania na koniec okresu a wartością ustaloną przy wykorzystaniu referencyjnej stopy procentowej na koniec okresu i wewnętrznej stopy zwrotu wynikającej z ryzyka kredytowego, stanowi zmianę wartości godziwej zobowiązania finansowego, która nie wynika ze zmiany referencyjnej stopy procentowej. Tak ustalona kwota powinna być zaprezentowana w pozostałych dochodach całkowitych.

2.5. Utrata wartości wycenianych w wartości godziwej aktywów finansowych o charakterze dłużnym

Zaprezentowany powyżej sposób ustalania zmian wartości godziwej zobowiązania finansowego wynikającej ze zmiany ryzyka kredytowego jest zbliżony do jednej z metod szacowania utraty wartości aktywów finansowych zgodnie z nadal obowiązującymi regulacjami MSR 39. Metoda ta ma zastosowanie przy określaniu kwoty utraty wartości aktywów finansowych o charakterze dłużnym, które jednostka wycenia w wartości godziwej. Opiera się ona na założeniu, iż stopa procentowa charakterystyczna dla określonego składnika aktywów bądź zobowiązań finansowych składa się z referencyjnej stopy procentowej (czyli faktycznie stopy procentowej wolnej od ryzyka) oraz premii za ryzyko (wynikającej z ryzyka kredytowego właściwego dla danego składnika). Na dzień określania odpisu z tytułu utraty wartości do zdyskontowania przyszłych przepływów pieniężnych należy zastosować hipotetyczną stopę procentową, ustaloną jako sumę stopy procentowej wolnej od ryzyka z dnia, w którym jest szacowana utrata wartości oraz premii za ryzyko związanej z danym instrumentem (wysokość premii za ryzyko jest ustalana na poziomie takim samym, jak w momencie początkowego ujęcia danego instrumentu). W celu określenia premii za ryzyko, obowiązującej w momencie początkowym, należy natomiast od efektywnej stopy procentowej danego składnika aktywów finansowych odjąć stopę procentową wolną od ryzyka, jaka byłaby właściwa w momencie początkowego ujęcia.

Uwagi końcowe

Wpływ ryzyka kredytowego na sytuację finansową jednostek jest szczególnie istotny w niekorzystnych warunkach gospodarczych, kiedy ryzyko to kształtuje się na wysokim poziomie. Pogarszająca się wiarygodność kredytowa jednostki oznacza zazwyczaj wzrost kosztów finansowania, a w skrajnych przypadkach może prowadzić do utraty możliwości pozyskania jakichkolwiek zewnętrznych środków.

MSR 39/MSSF 9 poświęcają istotną uwagę właściwemu odzwierciedleniu wpływu ryzyka kredytowego na sytuację finansową jednostki prezentowaną w sprawozdaniu finansowym. Jak wskazano w tym artykule, odzwierciedlenie wpływu ryzyka kredytowego, w sposób zgodny z obowiązującymi standardami, wymaga zazwyczaj przeprowadzenia szeregu obliczeń. Wykorzystuje się w tym celu również teoretyczne podstawy wiedzy z zakresu finansów w odniesieniu do konstrukcji stóp procentowych. Podobnie zatem jak w niektórych przypadkach ustalania wartości godziwej nienotowanych instrumentów kapitałowych (gdzie stosowane mogą być metody wyceny przedsiębiorstw) w świetle obowiązujących zasad ujmowania i wyceny instrumentów finansowych, wymagana jest interdyscyplinarna wiedza z zakresu rachunkowości i finansów (a często również z matematyki finansowej).

Podobnie szeroka wiedza wydaje się być niezbędna do właściwej interpretacji sprawozdania finansowego. Pomimo rosnących ujawnień dodatkowych, inwestor powinien znać

obowiązujące zasady odzwierciedlenia w sprawozdaniu finansowym wpływu ryzyka kredytowego. W świetle ostatnich zmian MSR 39 może okazać się, że jednostka będzie zobowiązana uwzględnić nie tylko wpływ ryzyka kredytowego związanego z inwestycjami finansowymi, ale również wpływ zmiany własnej wiarygodności kredytowej.

Literatura

- 2014 *International Financial Reporting Standards IFRS® (Red Book)*, (2014), IFRS Foundation, London.
- Copeland T., Koller T., Murrin J. (2000), *Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies*, John Wiley & Sons Inc., Hoboken (NJ).
- Gmytrasiewicz M., Karmańska A., Olchowicz I. (1998), *Rachunkowość finansowa*, Difin, Warszawa.
- Hendriksen E.A., Breda M.F. van (2002), *Teoria rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- IFRS 9 Financial Instruments: Hedge Accounting and amendments to IFRS 9, IFRS 7 and IAS 39* (2013), IFRS Foundation, London.
- Kendall R. (2000), *Zarządzanie ryzykiem dla menedżerów. Praktyczne podejście do kontrolowania ryzyka*, LIBER, Warszawa.
- Measuring the Fair Value of Unquoted Equity Instruments within the Scope of IFRS Financial Instruments ("Educational Material")* (2013), IFRS Foundation, London.
- Michalski M. (2000), *Zarządzanie przez wartość. Firma z perspektywy interesów właścicielskich*, WIG-Press, Warszawa.
- Patena W. (2011), *W poszukiwaniu wartości przedsiębiorstwa*, Wolters Kluwer business, Warszawa.
- Szczepankowski P. (2007), *Wycena i zarządzanie wartością przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej* (2011), *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. MSSF. Część A*, SKwP, Warszawa.
- Zarzecki D. (1999), *Metody wyceny przedsiębiorstw*, FRRwP, Warszawa.

INFLUENCE OF CREDIT RISK ON VALUE OF FINANCIAL ASSETS AND LIABILITIES IN THE LIGHT OF INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS

Abstract: *Purpose* – The purpose of this article is the presentation of measurement rules of financial assets and financial liabilities (in accordance with IAS 39/IFRS 9) taking credit risk into account.

Research Methodology – The paper used a method of study of literature (especially accounting regulations) and a method of analysis and logical construction.

Result – The result of the consideration presenting in the article is the conclusion of the influence of credit risk on financial situation of an entity presented in financial statement, and the conclusion of the need for more and more information about accounting policy and sophisticated knowledge in order to interpret financial statements

Originality/value – The contents seem to be valuable given the growing complexity of financial reporting standards regarding financial instruments, as well as growing importance of financial markets in the process of raising capital.

Keywords: financial reporting, measurement parameters, credit risk, financial instruments

Cytowanie

- Czajor P. (2014), *Wpływ ryzyka kredytowego na wartość aktywów i zobowiązań finansowych w świetle Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 804, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” nr 67, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 153–162; www.wneiz.pl/frfu.